

GYEREKEK ÉS FELNÖTTEK

Részlet

V A R G A Z O L T Á N

„József!”, hangzik fel az öregasszony hívó hangja. „Mi a’?”, válaszol rá némileg ingerülten egy öblös férfihang. „Ebédölni!”, hallom újra az öregasszonyét. Naponta, pontosan déli tizenkettőkor. Néhány perccel azután, hogy elhaladva lakásunk konyhaajtaja s egyben egyetlen bejárata előtt, Winter néni megkérdezi anyámtól: „Kész az ebéd?”, mire többnyire leplezetten kedvetlen, de nagyon unt „készül” a válasz. Szintén naponta, legalábbis nyáron, ha nyitva az ajtó. Harmadik otthonunkban, a Winter házban, ahol a dolgok, így az előbbieken elmondottak is, egy idő óta játszódnak. Sőt a „negyedik”-ben, ami azonos az elsővel, öt éves kihagyás után a parkbeli kertészlakásban.

De azért a Winter ház sem akármilyen, sokban emlékeztet elődjére, a Steimetz házra: szintén hatalmas udvara van (vastag törzsű, sátoros lombú, öreg eperfával az előtérben), szintén két házból áll, úgy, mint ahogy az is állt eredetileg, egy régi kicsiből, alacsonyból, kisablakosból, és egy újabból, a nagykapu túloldalán, büszkén és zöld redőnyösen magasodóból, úrnak is nevezhetőből – azzal a különbséggel, hogy gazdái sem internáltakká nem lettek, sem pedig őshazájukban új otthonra lelő földönfutókká, valamint hogy benne nem cserzővarga-műhely található, hanem megfelelő helyszín és felszerelés az állatgyilkolás műveletéhez és annak tetemeket emberi táplálékká alakító folytatásához. Hátul, az óriási, mifelénk sajnos gyakran magyarul is „kotárka”-ként ismert kukoricagóré alagsorában jó ideje már üzemen kívül álló, fedett, de elől fészerszerűen nyitott „vágóhíddal”, benne az áldozatok fellógatására

szolgáló fából készült csörlővel, hatalmas darabolóasztallal, elöl, a kis ház részeként, üzlethelyiséggel. Időnként még működővel is: hatósági készletet, jegyre járó húst, silány minőségű hurkát árulnak, helyesebben osztanak, egyesek szavajárása szerint „faszolnak” benne. De a falusias jellegű kis épület lakott is, eleinte egy fiatal szerb házaspár által, hím-nemű fele emlékezetem szerint gölöncsér, a nőnemű szemünk láttára dagad meg, de szülni már tovább költözik. Helyébe az ekkor mindenható lakáshivatal jóvoltából szintén szerb vasutas család kerül, két cseperedő lánnyal, közülük az idősebb hamarosan tisztneként távozik a szülői házból, lakodalmát az udvaron tartják, az eperfa alatt, a kisebbik gyakran ugrik át hozzánk kölcsönkérni egyet-mást, térszatszűrőtől a húsdarálóig, olykor még továbbköltözésünk után is látom: kellőképpen kiszőkülve veszedelmes szépséggé válik. Alapjában véve rendes, nem túl hangos emberek, házigazdánk előzetes rettegése ellenére a vasutas ritkán rüg be csak, ámde még mindig csinos feleségét ilyenkor nyilvánosan kurvázza le és veri meg, mielőtt a besötétített szobában aludni térne. Ugyancsak erősen kaptatos azonban a távozásunk előtti napokban is, amikor Viola kutyánkat venné meg tőlünk, húsz dinárt nyújtogat a konyhánkban kitartóan apánk felé, mielőtt ajánlata kudarcába beletörődve, érzelmes csókot nyomna az állat fejére.

Mi azonban a nagy házban lakunk. Négy szobája közül kettőben, vagyis az egyik felében. Korábról is ismerős házigazdánk kezdeményezésére, de persze a lakáshivataltól jóváhagyottan.

Amely nagy ház előtt kis virágoskert is áll, földbe ásott, kékeszöldbe játszó szódásüvegekkel körülkerített ágyásokkal, változatos és elég rendezett, csak éppen kapor növi be, ám ez tudatos, érés idején az ernyők kipergő magját gondos kezek még szerte is szórják, kapornak mindig és mindenütt lennie kell, lehetőleg minél nagyobb tömegben. Az udvar többi részétől léckerítés választja el, ajtajának kinyitásakor öreg kutya-nyakörvet kell róla leemelni, majd helyére visszatenni, különben az udvarbeli csirkék, kacsák (sőt egy ideig gyöngytyúk) még képesek bemerészkedni. Alkalmassint még a ház nagy, fehér, de légynek sem ártó kuvasza is öreg szuka, valamikor állítólag Pesten vásárolt, méghozzá kiállításon, ennek ellenére Zorkának hívják. Rajta kívül az ebállományhoz két tacskó tartozik még, de nekik a kerítésen belül kerülni is jogukban áll, sőt a lakásba is bemenni. Vagyis a lécajtóra mindnyájunk-

nak ügyelni kell, „elvben” akár nekem is, öcsémnek meg különösképpen. Lévén Winterék pedáns emberek, amiképp azt szüleink jó előre tudunkra adják.

Winterék ketten vannak. Azaz mégiscsak négyen.

Amiért az ötödiknek (bár valaha nyilván az elsőnek inkább) ez idő szerint özvegye él csak. Hajlott hátú, de szúrós szemű öregasszony, bütykös lábán puha posztócipőben csoszogó, jobb keze erősen reszket, sőt rángatózik, hihetően a súlyos hentesbárd használatának következtében. Amivel, mint meséli, számos disznót, tehenet, sőt ökröt feltrancsírozott. Ám egykori keménysége rég a múlté már, ez idő tájt gyakran elsírja magát. Ómamánknak is nemegyszer felpanaszolva környezetének brutalitását. Elsősorban mégsem fiáét, aki lamentálásra hajlamos inkább, s mindentől, nem utolsósorban otthonról, menekülni szeretne, ezt is teszi, amikor lehet. „Géza, szereted-e a tortát?”, kérdezi néha, majd öcsém felcsillanó „Szeretem”-jére „Én is”-sel felel, engem olykor Zolának szólít, egyszer meg a naturalizmus atyamesteréről azt is elmondja, hogy állítólag soronként egy aranyat kapott. Ötven körüli és János, de mindenki Pubinak hívja. Elméletben apja mesterségét folytatná, de kissé ficsúros alkatának megfelelően szívből utálja; nem tudom, milyen rendszerességgel gyakorolta valaha is, disznóölési idényben azonban egy kollégájával házhoz jár, később (amennyire tudom, nem a szakmájában) valami állásra talál. Valahogy kissé öregasszonyos arca, nem italtól téglavörösen, eléggé barázdált már, de figurája és mozgása fiatalos, igyekszik is annak maradni: Belgrádban élő asszonylánya látogatásakor nem engedi meg a nagyapa jelentésű „Deda” megszólítást hároméves unokájának, szólítsa csak „Čikó”-nak, bácsinak inkább. „Nem illik az arcomhoz”, mondja a kislányt karjában tartva. Családi állapota rég elvált, csakhogy itt van „Viktor néni” is. Tenyeres-talpas teljességében Sajtos Viktória a közeli Mokrin faluból, egykori hivatalos magyar nevéen Homokrévről, hogy így is említsük, családjáé és rokonai most is ott vannak, helyesebben, akkor ott voltak. „Hogy van a Zuzsa?”, érdeklődik egyszer anyám nemrég szülő húga felől, „Jól, piros az arca, oszt fényös”, hangzik a válasz. Fiatal cselédlányként kerül a házhoz, e minőségében lesz válóokká, majd idővel egyre inkább első számú gazdasszonnyá is, bármely pillanatban készen rá, hogy az öregasszonyt legorombítsa. Felvi-gyázó tekintetével mindenünnen mindenén végigpásztázva, rajtunk is

persze. Rostokoljék bár a budiban, melynek ajtaja beléptekor becsukódik ugyan mögötte, ámde kisvártatva kitárul, hosszabb-rövidebb percekre így is marad, mielőtt, előbb átmenetileg, majd végleg be is csukódna. Tüsténkedésével szüntelen szövegelése versenyezhet csak, tisztasága mániás szintű, legalább háromnegyed egészség, e tekintetben belügyeinket sem tiszteli, „Légyszaros az ablak”, jegyzi meg a konyhánkban egyszer (Istenem, akkor még legyek is voltak!), mire Ómamánk arra kéri, „Ne kritizáljon bennünket!” Zavart nevetéssel reagál, de nem sértődik meg, ám az ilyenféle megjegyzések ezt követőleg szerencsére elmaradnak. Dicséretes serénysége ellenére olvas is, Courts-Mahler-t és rokon szerzőket, egyik Ómamánknak ajánlott olvasmányának címe Vergődő szívek, „Ajaj, szögény lány!”, sóhajtja egyszer a kiskertbeli asztal mellett ülve fennhangon, könyve fölé hajolva. Ám az estefelé rendszerint kipötytyenve távozó Pubi (nekünk „Pubi bácsi”) mozgását sem akadályozza; házigazdánk kapcsolata városunk ez idő tájt alighanem egyetlen hivatalosan is bejegyzett kalaposnőjével, akit idős korára el is vesz majd, jó ideje elkönnyvelt már, de olykor rövidebb távú utélagázásairól is beszélnek, apám urizáló naplopónak tekinti, Jóska bácsi viszont bakaöntudattal jegyzi meg róla, hogy a világháborúban csupán huszár volt, természetesen az elsöben . . . „Nem szíveli ezt a lányt”, mondja erről a Jóska bácsiról Winter néni, arról a Sajtos Viktóriát nem kedvelő Józsefről, akit naponta ismétlődő rituálé szerint szólít ebédhez, nyaranta a fentebbi érzelmes sóhaj helyszínét képező kerti asztalhoz, télen meg a konyhába, minden valószínűség szerint akkor sem negyediknek ültetve le maguk mellé, ha mindenképpen e különös garnitúra negyedik tagjának számít. Kocsisként, béresként, udvarosként, ahogy akarjuk, maradványaként a földművesnek nem minősített Winterék öt katasztrális holdnyira zsugorított gazdaságának. Istállóban háló gondozójaként lóznak, téhennek. Szennytől ragadósan, ámde vasárnap délutánra hirtelen világosabb árnyalatúra váltó arcbőrrel, penetráns büzt árasztón és valószínűtlenül kövéren, ennek megfelelően lassú mozgásúan és lustán is, bár amikor Pubi valamilyen munkaakcióra maga helyett küldi el pár hétre, „udarnik”, rohammunkás válik belőle. Nem igazán öreg még, mégis életfogytiglani lakója marad Winterék istállójának, azt követően is még jó ideig, hogy mi tovább-, illetve „vissza”-költözünk, pár napig lesz mindössze a helyi kórház lakója. Ahová sehogyan sem akar befeküdni,

még hogy ott a vérét vegyék, aztán eladják . . . Valahonnan a Mura tájékáról kerül ide valamikor, úgy tudom, a Trianon szentesítette impériumváltozást követően, sőt talán következtében. Szülőföldjére soha, látogatóba sem visszatérve, alkalmasint okkal vagy képzelt okkal csak. Mivel mintha arról hallanék egyszer rebesgetni valamit, hogy az ezerévesnek számító határvonal fejük feletti átemelésébe az ottaniak közül nem mindenki tudott csak úgy beletörödni. Ámbár öcsémnek és nekem az olasz frontról mesél csak (tőle hallom emlegetni először a Piave folyót, amiről majd Zilahynál és Somogyvárinál olvasok később), ízesen és lebilincselően, kedélyes kövérségében már-már valami fura, toprongyokba bújtatott Mikszáthként hatva. Annak ellenére, hogy „lovakkal” helyett következetesen „lovakkal”-t mond, máskor egy Mura-beli hal lesz az ajkán „olyan vastag, mint a Géza kara”, feltehetőleg ugyancsak szülőföldje tájnyelvének jegyében. „Itt bemén, ott kimén”, mutat egyszer velem beszélgetve először az egyik, majd a másik fülére, Winter néni felszólítását követően, hogy egy ládát vigyen föl a padlásra.

Mert amennyire ő nem-dolgozni igyekszik, úgy igyekszik az öregasszony neki minduntalan dolgot találni. Emiatt is gorombítja le sokszor, Viktor néni példája nyomán ugyanezre magának is jogot formálva. Főleg ha a néni nem eléggé gyorsan érti meg, amit szerinte első szóra érthetnie. Meg amiért szakadatlanul a nyomában van, nemegyszer még a besötétedést követően is kísértétként mozogva. Természetesen minket, gyerekeket is árgus szemmel figyelve, elsősorban persze öcsémet. Főleg ha vendéggyerekek is felbukkannak az udvarban, néha olyasmit is öcsémnek és játszótársainak róva fel, ami nem az ő számlájukat terhelné, így a félig ledöntött szalmakazlat is, holott az az ő istállóból szabadult Lencsi nevű tehénük száguldozó örömének esik áldozatául; szerencsére nem csekélyebb tekintély, mint maga Sajtos Viktória segít ekkor a helyzet tisztázásában. Mestere az illetéktelen orrbeütésnek, ott teremve, ahol rá a legkevésbé számítnak. Mint pl. a kiégett villanyégők szétpukkanásakor, ámbár órákkal azután csak, hogy öcsém a kiérdemesült fényforrásokat az utcára hozza ki, s kellő létszámú publikum jelenlétében a ház előtti lefolyóárok hídjához csapdossa őket, egyet-kettőt közülük másoknak is kezébe adva. Mielőtt délutáni programunkat tovább folytatandó, kissé odébb húzódnánk. Átengedve a terepet a redőny lécei közt kileső házinéninek, aki bizonyítékként az izzólámpák drótkarú kis

üvegemberkékét szedi föl a szilánkok közül, s viszi be a házba anyánkhoz. Az eredmény: öcsém a seprőnyéllel kap, sőt anyám beparancsolja a házba, ami annyit jelent, hogy nekem is be kell mennem.

Uramisten, hogy gyűlölöm az öregasszonyt ezekben a pillanatokban. Úgy, ahogyan csak egy gyerek tudhat gyűlölni. Vagy ami ennél is megbocsáthatatlanabb: ahogy egy nyomorék gyerek. Ám egyben logikától igazoltan is. Ha egyszer azok az izzók úgysem voltak már használhatóak. Mért volt tehát bűn őket eldurantani?

Ott az utcán, a kettes számú, a „proli”-ként is emlegethető Barna család gyerekeinek társaságában. Akik közelében itt, a Winter házba költözöttünk kerülünk. És akik a Lux házban laknak.

„Lux”, mint „fény”, mert így írom ide. Ám hogy a ház egykori, ugyan-csak németként megszűnő tulajdonosai nevét csakugyan így kellene-e írnom . . . nos, azt már aligha fogom megtudni. Azt sem, hogy a házukba miért nem telepések költöztek. Meg hogy eme Barnáék hogy kerültek ide lakónak. Nem utolsósorban magyar létükre. Szociális indítékból tán? Sokgyerekes ágrólszakadtságuknak köszönhetően?

Ám azért a Lux háznak is nagy udvara van, nagy, kopár udvar, lakó- és melléképületekkel körülépített, telve gyerekekkel. Ilonka, Jani, Maris, Ádám, Imre, Feri, kezddhetem a névsorolvasást, ám a gyors ütemben világra gépfegyverzett utolsó három kislánynál már csődöt mondok, nevüket tán meg sem tanultam. És ezek a Barnáék a korábbiakhoz hasonlatosan szintén szőkék, tavasszal kopaszra nyírottak, ősszel már sündisznóra emlékeztetők. Ámde Mokriní úti névrokonaikhoz viszonyítva valahogy kevésbé életerősek, törzsükhöz képest rövid lábúak, szeplősek és rosszabb képűek, kivéve a Feri nevűt, aki kezdetben vagy ötévesen és a többi vörösésbe hajlótól eltérően fehéres szőkén, kimondottan szép kisfiú, maszatosan is tiszta arcú és tekintetű, mindig mosolygós: később, úgy hét–nyolc évesen, egyszer azzal állít be anyánkhoz, hogy öcsém sötétkék ünneplójét szeretné kölcsönkérni és valahová elmenni benne. Nem igazán értve meg, hogy ez a bizonyos áhított ruha egyelőre még lötyögne rajta. Anyja szerint egyetlen gyerekének sem voltak még olyan észbejutásai, mint éppen ennek. Mi azonban főleg az öcsémmel egykorú Ádámmal játszunk, meg Imre nevű öccsével, ez utóbbi csenevész és némileg majomarcú is, valamikor az ilyeneket mondták degeneráltak; egy időben csonttuberkulózissal kezelik, meg is mútik

a lábán, ám a porkavaró rongylabdát hamarosan tovább rúghatja. Többnyire a házuk előtt, a kocsiuton, Ádám, öcsém és a többiek társaságában, bíraskodásom mellett is akár – legalábbis amíg a sípot helyettesítő orvosságos üveget öcsém ki nem kapja a kezemből, és oda nem vágja a téglajárdához. Ádám viszont . . . „Ádám, beverem a szádat!”, kiáltja az anyja egyszer ki a konyhából. Meghallva, hogy fia szerint sincs Isten, nem csupán az iskola szerint. Ámde máskor Ádám mintha éppen ezt kompenzálná. Templom előtt elhaladó keresztvetéssel is akár, máskor meg elmagyarázva: ha mi katolikusok lennénk, nem káromkodnánk. Később valami rángatózós betegséget, mint mondják, vitustáncot kap, a belgrádi idegklinikán egy ideig kezelik is, bizonyára akad otthon éppen elég tüneteket kiváltó szorongásélmény. Pedig az apja nem is iszákos, durvának sem hat különösebben, inasan sovány, jámbor napszámos, apám szerint buta, de szorgalmas ember, olykor egyet-mást dolgozik nálunk, szintén Ádámnak hívják. „Az én Ádámom, ha csak egy levest evett is, minden este ott volt nálam az ágyban”, mondja egyszer állítólag Barnáné anyám bensőséges barátnőjének, akihez viszont ő jár dolgozni néha, ám ez hozzám már csak később szivárog. „Én nem vétkezek!”, jelenti ki viszont egyszer minálunk, ünnepélyesen káráló hangon, konyhánkban ülve. Elnyűtten és beesett arcúan, de már újra vastagodóban. Megzabolázatlan termékenységéhez megfelelő ideológiát is kanyarít, „Kínlódjanak csak ők is, ugyanúgy, mint mink!”, mondja a gyerekeire, „Úr akarsz lenni, az anyád istenit?!”, ripakodik rá Jani fiára, amikor az valamilyen kazánfűtői tanfolyamra szeretne beiratkozni. Az idő tájt talán, amikor újsütetű sógornőjének, ura valamelyik öccse ifjú feleségének, számomra hihetően tudtára adja: itt bizony most jönnie kell a gyerekeknek, egyiknek a másik nyomában, ahhoz, hogy a család igazán be is fogadja. Úgyhogy ami a fiatalasszonyt illeti, anyámmal mindenképpen sajnáljuk. Nem annyira a vele szembeni elvárások miatt, amelyeknek melleleg nem tudom, mennyire tesz majd eleget, hanem amiért nem is sokkal korábban Heyersmann akkoriban sokfelé játszott halászdramájában, a Reményben a gyűlölt hajósgazda lányát játssza, csinosan, franciasapkásan és rakottsoknyásan, Sanyi bácsi rendezésében, műkedvelő-mércével mérve tán nem is rosszul. Máskor meg a „négerkérdés”-t tárgyaló Mélyek a gyökerek c. amerikai dráma fajgyalázásra is kész ifjú hősnőjét, elképzelve, hogy (megszépítő emlékezetem ellenére is)

tulajdon szociális gyökereit bizonyos mértékben feledtetően – kár, hogy ide hullik bele mégis, ebbe a „bugris” családba.

Abban a Lux házban kötve ki, ahol valójában több lakás is van, két vagy három Barna családdal. Két vagy három fitestvér sok- vagy legalább többgyermekes háztartásával. Mivel a széles szárazbejárat túloldalán is három kislány van, azonos séma szerint készültek, hat-, négy- és kétéves formák, pirospozsgás és egyelőre még fiatalos anyjuk marconán vastag hangján gyakran emlegeti apjukat, előszeretettel küldve őket oda, ahonnan hozzá érkeztek. „Gyere mán ide, jaj, de morcos vagy, hadd töröljelek meg”, mondja egyszer egyiküknek a kapun belépve, „Én nem tudom, ez a kislány mindig csupa morc”, veti oda közben a vele együtt megérkezőnek, így, nagyon is logikus nyelvi elvonókészségről tanúskodóan, mivel a „morcos” itt „maszatos”-t jelent. De van itt hajlott hátú és krumpliorrú nagymama is, aki egyszer romlott húst főz, veszekszenek is vele, jobb lenne, ha kidobná, de hiába, bűzhullámok terjednek az udvaron, menekülünk is a helyszínről. Nem beszélve a még nőtlen, fiatalabb Barnákról, Ádám legény-nagybátyjairól. „Jani bátya, Pista bátya, Misa bátya, Sándor bátya”, sorolja Ádám apja bátyjait, de inkább öccseit, bár a nevekért nem vállalom felelősséget. Ezek egyike lakik az utca túloldalán is, szintén néhány gyerekkel, Mihályra emlékszem és Gyurira, mint korban hozzánk illőkre, meg egy kisebb Pistára, hosszú pendelben, de mintha még kislány is lenne; civakodóak, bőgősek, véznák, görbe lábúak. Jószerével karikalábúnak is mondható anyjukhoz hasonlatosan: apró termetű, agyonnyúzott teremtés, lompos és bármely pillanatban robbanásra kész, valószínűleg jóval fiatalabb külszíni életkoránál. „Aszonta a Misa bátya, hogy neki szöbb felesége lösz, mint anyuka, oszt milyen lött? Gibegürcs!”, vágja oda a legalább annyira gnómszerűen ható Imre egyszer rikácsolva unokatestvérei fejéhez.

Társaságban tehát nincs hiány itt, a Winter ház közelében sem. Csak hát ezek a Barna gyerekek inkább kényszermegoldást képviselnek, szükség-játszópajtások. Érzik is ezt, úgy, mint Ádám is egyszer. Amikor az utcáról felpillantva az eperfa ágai közt veszi észre öcsémet, osztálytársa, Fa Józsi társaságában, akiről melleleg lerí a szociális különbség: feltűnően jó ruhában van, aligha eperfára valóban, nyilván a vasárnap délutánnak köszönhetően. Feltehetőleg ezért is kezdi el őket Ádám, talán maga sem tudva miért, göröngyökkel dobálni. Amiből odakint az

utcán hamarosan parázs verekedés lesz. Ádám és a vendégfiú közt, aki különösen azt követőleg gorombul be, hogy provokatívan elegáns ünneplője besároozódik. „Azt hiszed, én ingyen kaptam ezt a ruhát?!”, kiáltja nekivadultan, mielőtt a harcba anyatigrisként beavatkozó Barnáné a fiú anyjának leganyaibb részét kezdené el emlegetni, „azt a szép úrit”. Hát még ha azt is tudná, hogy Fa Józsi anyja Bécsből származott ide, egy időre csak, mivel már rég eltűnt a látóhatárról . . . Bár az osztályöntudat ilyenféle megnyilatkozásai máskor is felsisteregnek. „Azért, mert te úrikölyök vagy . . .”, csapódik ki néha perzselőn Ádám vagy Imre szájából.

Es hát csakugyan, akad azért „úrabb” társaságunk is. Nem utolsósorban a Telbisz házban.

Ám ezek a Telbiszék is külön szám. Mindenképpen megérdemelnek egy kis kitérőt.

Mert Telbiszék azelőtt földbirtokosok voltak. Nem is túl rég első számú nagybirtokosai a környékünknek. Ezer holdon felüliek is, bár ez valamennyire a királyi Jugoszlávia mérsékelt, de magyarellenes élű földreformja következtében korábban is megcsappant már, ám a nevezetes Telbisz-tanya mindenképpen rangjának köszönhetően lesz kisorsítottan a *Banat* mezőgazdasági birtok központjává. Nem minden hivalkodás nélküli, szecessziósan tornyos, sárga keramittal kikövezett, boltozatos kapubejárátú nagy, városi házuk azonban megmaradt, díszes ballusztráddal határolt lépcsőfeljáratával és teraszával, nem utolsósorban pedig tágas kertjével együtt: azzal együtt, ami éppen mostani elhanyagoltságában képezhet ideális életteret az itt egy időben vasárnap délutánonként egybegyűlőknek, ide érve a magam passzív jelenlétét is. Mivel szép időben öcsém ide engem is eltol. Telbiszékről egyébként nem igazán tudni, miből is élnek, állítólag nyomorognak, illetőleg magukat úgy-ahogy feltalálva tengődnek, később a házat eladják, s kisebbet vesznek helyette. Telbiszék öten vannak, három nemzedékük alkot kemény matriarchátusban élő csonka családot. Telbisz nagymama ugyanis jelenségnek éppúgy nevezhető, mint fogalomnak: elnehezült testével és markáns arcával ugyanolyan határozottan látszik kezében tartani a család kormányrúdját, mint ezüsfogantyús ébenfabotját (a legalábbis ennek látszót), ami nem csupán fájós lábait tehermentesítő szolgálat támasztékul, hanem egyfajta hatalmi jelkép is egyben; ezzel

együtt hat ő maga is fossziliznak, hajdani tekintetes asszonyok, „öreg méltóságos”-ok utolsó mohikánjának. Egykori javai birtokában szigorúnak, de igazságosnak ismert, rászorulóknak bőséggel adakozónak – emiatt is övezi még mindig nem kevés maradványa a köztiszteletnek. Időnként a teraszon látjuk ülni, túlzottnak ítélt fékevesztettség esetén innen int rendre bennünket. Két felnőtt legényfia, Sanyi és Ottó, közülük az előbbi már kopaszodóban, a másik kora szerint lehet akár egyetemista is, annál is inkább, mivel mifelénk az osztályidegenektől nem idegenítik el a magasabb képzés lehetőségét. Egyiküket később agrármérnöknek tudom, szintén egyikük meg majd párttag is lesz, de hogy ez a kettő ugyanaz a személy-e, abban már nem vagyok biztos. Két unokája viszont egy harmadik, náluk idősebb Telbisz fiú leszármazottja, szüleik távollétében nagyanyjuk neveli őket. Feri ez idő tájt tizenhat év körüli, ám nemsokára eltűnik, két barátjával szökik el, akik közül az egyik rövidesen megkerül, míg a másik évtizedek múlva bukkan fel egyszer, akkor is csak rövid időre: nemzetközi szélhámosként az Interpoltól is körözötten, többszörösen is börtönviselten. Ám Feri vagy fél év után Genovából jelentkezik levélben: mielőtt egy Magyarországról elszármazott Júlia nevű húszéves lány társaságában, tizenhét éves apa-jelöltként hajózna el Ausztráliába. Halványszőke, kék szemű és jellegtelenül kedves arcú húga szintén Margit, mint osztálytársnője, szelíd mosolyú, halk és félénk, kissé pöntyögösen beszélő, emiatt is egészíthetik ki jól a lendületes és rámenős Gítával egymást. Akkor is, ha később kiderül, hogy Gita unalmasnak találja, sőt butának, ekkoriban fordul elő, hogy Margitkához indulva tér be hozzám – hogy aztán estig is nálam maradjon. Útbaesésünknek hála mindenekelőtt, annak, hogy a Winter házzal Tánczoséktól távolabb, de hozzájuk közel kerültünk. Emiatt, hogy olykor vasárnap délutánokat is velem tölt, „velem”, igen, így egyes számban, nem titkolt örömömre nemegyszer öcsém távollétében. Ami akár sikernek is számíthat – akkor is, ha Telbisz Feri ekkorra már kikerült a látókörynkéből.

Ámde egyelőre itt van még. Jóképűen, izmosan és ruganyosan, alkalmasint intelligensen is, kertjük egyik-másik fiatal fatörzsétől derékszögben elállóan zászlót csinálva. Miközben mi öcsémmel voltaképpen nem is Telbiszékhez megyünk ezeken a vasárnap délutánokon, hanem (egy nyáron csupán!) az eredetileg nyilván személyzeti lakhelyül szolgáló

kertvégi házban lakó Lapuékhoz. Pontosabban ahhoz a Lapu Mikihez, akivel egyébként Gita ismertet össze bennünket, akarva-akaratlanul is azt mozdítva elő, hogy a társasághoz mi is hozzácsapódjunk. Lapu Miki korban köztem s öcsém között van, erősen raccsol, kerek fejű, arcú és szemű, nem túl nagy, de húsosan előre álló orra valahogy váratlanul mered ki az arcából, emiatt is hívják Bagolynak, egyik szeme futballlabdajavítás közben esik később hirtelen kirántódó cipész-varrótűjének áldozatául. Apja vasmunkás, kommunista és hülye, apánk szerint legalábbis az, két bátyja közül a Pista névre hallgató idősebbet ritkán látjuk csak, ám a tizenöt éves Józsi többnyire ott van közöttünk. Mackószerűségében mindenáron bohóckodni kívánva, gyakran csúsznak ki száján szürrealisztikus idétlenségek, olyanfélék, mint „jópofa gyerek voltam én úgy öregember koromban”, ám ezt akkor mi még mulatságosnak is találjuk. Máskor meg egy üres ráógumis papírt vesz föl a földről (amerikai csomagokban érkezik hozzánk ebben az időben az ilyesmi), hogy utána esetlenül meghajolva Gitának nyújtsa: „Parancsol egy pár Olla-gumit?”, kérdezi tőle. „Mit?”, hangzik a megszólított ellenkérdése műfelháborodástól fejhargon. „Ha te tudnád, hogy ez mit jelent?”, toldja meg még elképedését felém fordulva. Pedig tudom, csak ezt éppen nem tőle, mellesleg az „Olla” márkanév mindannyiunk számára magát a kérdéses használati eszközt jelenti. Ámde van a társaságban más fiú is még, kettő, többnyire együtt érkeznek. Mindkettő a Margitok osztálytársa, tizennegyedik évében járó vagy azon éppen túl lévő. Mindkettő régebből is ismerős már, Komarek Feri barátságos arcú és pisze, hamarosan fényképésszé lesz, később múzeumi restaurátorra női ki magát, társa, Bogi, teljes nevén Bakálovics Bogdán ugyan, de legfeljebb bunyevác csupán. Ámde magyar iskolába jár, öt-hat év múlva a János vitéz Bagójaként az „Egy rózsaszál szebben beszél”-t énekli majd, gyengécske baritonján bár, de azért sikerrel veszve bele a közönség egy részének orrfúvásokkal is tarkított elérzékenyült szipogásába. Életkor szempontjából is heterogén a társaság, fentről lefelé a lépcsősor Telbisz Feritől öcsémig terjed. Hacsak egy Dudikának becézett öt-hat éves nyafka kislány is meg nem jelenik, akit, mivel Telbisz nagymamához látogató nagyanyjával érkezik ide, el kell viselni. Vagy ha a szembekötősdibe be nem száll Telbisz Ottó is: meglehetősen esetlenül mozog, Lapu Józsi lapáttenyerének nagyot csattanó fenekeseitől is el-eltaláltan. A másik

kedvelt játék a kacsintósi, amibe viszont a már szintén fiatalembernek minősülő Lapu Pista áll be egy ízben. Résztvevői párokban sorakoznak föl, elől a lányok, hátuk mögött egy-egy fiúval, jól irányított szemhunyorításra várakozóban, készen is a kacsintó hívásának eleget tenni, feltéve, hogy marasztaló őrzőjük idejében, vagyis az első lépés megtétele előtt még, gyengéden hátba nem vágja őket. Hol jobban igyekezve, hol kevésbé, figyelembe véve, hogy a Margitkákön kívül társaságunkban más lány nem lévén, ketten mindig Lapu Mikivel vagy öcsémmel lesznek kénytelenek beérni. Máskor zsebkendő válik zsákmánnyá. Eredetileg magától, „spontán”, hogyha úgy tetszik, annak folytatásaként, hogy Gita zsebkendője valahogy Telbisz Feri kezébe kerül, aki azt többszöri felszólításra sem hajlandó visszaadni, amikor meg tulajdonosa erőszakkal próbálja meg kitépni a kezéből, Lapu Józsinak dobja tovább, egy ideig ide-oda dobálják, majd valaki azt ajánlja, „harcoljanak” a zsebkendőért, árkon-bokron áti rohangálás kezdődik, „kicsi rakás nagyot kíván”-okkal, időnként Gita és Telbisz Feri közötti tüzes tangókra emlékeztető magánszámokkal is meg-megtűzdelve; általában a két nagyfiú veszi föl fej fej mellett a harcot, s küzd meg a többiek összességével. Mivel ez a játék máskor is megismétlődik, s a kialakuló szabályok értelmében akkor ér véget, ha az egymás kezéből kiragadni kívánt tárgy, zsebkendő, sapka, sál, akármi, visszakerül gazdája jogos tulajdonába. Ámde süket telefont én is játszhatok, tolószékemmel is elhelyezhető lehetek az egymás fülébe sűgők sorában. De azért én nézőként is jól érzem magam, tizenkét esztendő „nagyokosságom” ellenére most is túlságosan gyerek vagyok még, nem igazán érzem magam kívülrekedtnak. Itt sem még és máshol sem, ugyancsak egy exgazdag házban. Mivelhogy egy másik ilyen is akad. Velünk szemben, fűrészteleppel és bútorüzemmel, udvarában töménytelen felhalmozott deszkával. De az egykori tulajdonos továbbra is ott lakó özvegyével, Hirschnével is, újra csak egy nagymama hát, két unokával. Márton Ildikónak és Edének hívják őket, Ildikó is idősebb nálam, egy évvel vagy kettővel is tán, dús, fekete hajfonata van, aprócska, de kapós már, sőt elkapott is, öccse velem egyidős, de a barátai általában idősebbek, egyik-másik Ildikónál is, „Edéhez jönnek, de engem néznek”, mondja róluk Ildikó nem minden dicsekvés nélkül. Őt is Gita hozza el hozzánk, de időnként néhányszor nélküle is megfordul nálunk, ám a Kőrösi lány egy általa ismert szövegváltozatát élőszó helyett kipontozva

hajlandó csak leírni. Nagyanyjuknál, kosztosi minőségben, tanszezonban tartózkodnak csak, nyaranta mind a ketten eltűnnek, őszre újra megjönnek, Ede a barnára sült bőrével indiánként tetszeleg, mire néjje „zsidó indiánt” kezd emlegetni; kikeresztelkedett apjuk falun orvos valahol, úgy tudom, a vészorszakot Bácskában vészeli át, ideát tán vegyes házasként se nagyon tehette volna. Nagyanyjukkal Ómamánk barátkozik össze, s válik vagyonsírató panaszainak hallgatójává. „*Millionen, millionen*” mondja itthon a nagyobb nyomaték kedvéért németül, mélységes együttérzéssel. „Volt pompa?”, kérdi egyszer olthatatlan gazdagságbűvölete jegyében, moziból megérkező anyántól. Hogy ő milyen buta volt, mondja többször is, fiatal özvegy korában könnyelműen elszalasztott pénzes kérői miatt bánkódva, pedig a segítségükkel neki is csak özvegy Hirschné sorsa juthatott volna osztályrészül. Később a népvagyonná vált asztalosüzem leég, ablakunkon kitekintve egész napon át figyelhetem a tűzoltókocsik érkezését. Fogatosokét csupán, mivel a helyi önkéntes tűzoltó egyesület nagy, piros autóját a háború alatt légvédelmi okokból előbb terepszínűre festik át, majd a visszavonulók viszik magukkal.

De ez csak azután történik már, hogy a Hirsch nagymama is elköltözik régi házából. Úgyhogy a Márton testvérpár is távolabb kerül, mielőtt végleg megszűnne.

Nem igazán kivételként, többekkel egy időben, többekkel együtt. Mivel elmagányosodásom immáron mégiscsak feltűnedező tüneteit ez idő tájt kezdem érezni. Korombeli társaim kíméletlen cseperedésével párhuzamosan, kinövésükkel a gyerekcipőből. Eltávolodásukkal udvartól és utcától. Más tájakra, ahová már nincs esélyem őket követni. Azután sem igazán, hogy újra eszmélésem színhelyére, a parkba kerülünk vissza. Nyilvánosabbnak számító térbe tehát, sőt a focipálya szomszédságába.

Idejében bekövetkező változásként, szerencsésként is, ha úgy vesszük. Ám azért mégsem mindent megoldva. Fokozódó felnőttek közé szorulásom veszélyén csak részben enyhítve.

Azon, ami előbb még, már a Winter házban kezdődik. Nem utolsósorban Gita távolabb kerülésével, aki befejezve az ekkor még csak hétosztályos általánost, Nagybecskereken tanul tovább, az egykori Torontál megye egykori székvárosában, új, bánáti hősi halottat megörökítő

partizán nevén Zrenjaninban, ámde magyar tannyelvű gimnáziumban. Egyelőre legalábbis, pár hónapra, fél évre tán, mivel . . . ám ennek külön története van, előzményeit tekintve előttünk, gyerekek előtt ismeretlen, jöllehet Gita Pesten élő nagybátyjáról, Elemér bácsiról, anyja rajongással emlegetett édesbátyjáról, éppen eleget hallunk. Alkalmasint meg-meg-újuló átköltözési tervekről is, bármennyire lehetetlen ez idő szerint átjutni a határ túloldalára. Legális úton semmiképpen, amiért is anya és lánya elutazásának hírére mit sem gyanítok. Nem igazán csodálkozva Gita apjának könnyes szemén sem, alkalmasint észre sem véve, vagy csupán az ebéd utáni borozgatásnak tulajdonítva. Mivel ekkor, vasárnap, nálunk ebédel. Számunkra Gyula bácsiként, környezete számára Gyulaként, holott első számú keresztnéve Tivadar (származása alapján eredetileg talán Teodor inkább), ámde ő ezt nem szeretve inkább a második számút használja. Házunk baráti körébe anyám barátnőjének férjeként kerül, hatalmas gyűjteményéből olykor-olykor facér bélyegeket kapunk tőle öcsémmel, na meg egy 1947-es évjáratú *Zumstein* katalógust is – amellet, hogy az ez idő tájt előszeretettel forgatott magyar nyelvű Brehm köteteit is tőle kapom meg, lévén a József Attila nevét viselő művelődési egyesületben éveken át ő a könyvtáros. Bádogosmesteri mivoltában meglehetősen olvasott, odahaza is számos kötettel, közöttük a magyar nemzet ominózus története nagy millenniumi díszkiadású köteteinek teljes sorával. De emellet csellózik is, pár év múlva a János vitéz előadásának zenekarába is bekerül, túlnyomórészt hozzá hasonlóan idejétmúlt szintű iparosemberek társaságában, összességét tekintve meg-megingó harmóniát produkálón, apám szerint túlságosan messze ülve egymástól. Feleségét flegmaságával képes leginkább kihozni a sodrából; ironikusan lagymatag, jól megtermettként, de számunkra kezdettől fogva tarkóig kopaszon, tizenegy-két évvel idősebb nála. De időnként robbanni is tud, néha látszólag ok nélkül nevezve a vacsorára elébe rakott sonkát ganénak, máskor okkal hajítva le háromemeletnyi magasságból a tízóraiaként csalódást okozó mézeskenyeret, nagyon is érthetően felháborodva. Ismét csak apám szerint, akit egyébként éppen ez után a bizonyos ebéd után látok – először és utoljára – komolyan is elázva. Gyula bácsinál is jobban, talán amiért anyám szépasszony-barátnője ugyanúgy Versecről ideszármazott, mint ő, több hely- sőt hegyrajzilag közös emlékekkel, úgyhogy . . . csak hát én még semmit sem tudok.

Mert hiszen ha Gita végérvényes eltűnésére kellene számítanom, bizonyára nem lenne mindegy. Arra, hogy többé szünetben vagy hétvégeken sem jelenik meg, pianínónkon gyakorolni például, némelykor egy hegedülni tanuló osztálytársnője társaságában, akinek falusi tanító apja első világháborús hadifogságból hazatérőben hoz Oroszországból kommunizmust és feleséget, s lesz belőle mindkettőnek köszönhetően nemsokára öcsém orosztanára. Ámde Gita bugivugit is játszik, amellet, hogy játékaival ő kíséri néha anyját is. Szűkebb-tágabb környezete fáradhatatlan pacsirtáját, aki különböző dalesteken időnként színpadon is szerepel nem kis sikerrel. Amellet, hogy bármikor kész dalra fakadni. Kíséret és apropó nélkül, örömeiben-bánatában, csak amiért így tartja kedve. Magyar nótákról divatos slágerekre váltva át, oda és vissza, operettdalokat sem kivéve. „Egy férfi képe van a szívem közepébe”, énekli ábrándosan, tisztán csengően. Úgyanúgy Huszka Lili bárónőjéből, mint némileg szilajabban azt, hogy „Dús fű selyme legyen nászágyunk”, mire mi öcsémmel már mindent értőn összevigyorgunk. „Szellő szárnyán” lebegve, nem bárónőként ugyan, de szintén Liliként, nekünk persze Lili néniként. Liliként, igen, illetőleg leveleit aláírón „Lilly”-ként, férje számára éppúgy, mint ismeretségi körének egésze számára is – eltekintve férje-ura őt fantáziátlan józansággal Ilonkának szólító rokonságától, legfőképpen nagyon ki nem állt három, vele egy házban lakó sógornőjétől. Mert íme, megint csak egy nem mindennapi, sajátosan kettős ház, régi épületre tagolódó, s újabbra, ám a régi ezek közül annyira régi, hogy két lépcsőn kell bele lemenni, hála a körülötte lévő utca és udvar időközbeni feltöltésének, amiért is, ha náluk a szobában vagyunk, a zsalugáteres kis ablakok előtt elhaladókat térden felül általában látjuk. Muzeális korú épület, egyike a legrégebbieknek a városban, amiről még makett is készül. És hát éppen ők laknak itt, ebben a kicsiben és régiben, átellenben a kapubejárat túloldalán álló újabbal, ahová a két lépcső már felfelé vezet. És ahol a három sógornő közül kettő is lakik. Gyula bácsi nénje és húga, akik közül az utóbbi, fonyadtan és mogorván, szemléltető gyűjteménye minden vénlány-kelléknek, szemben testesebbé férjezett nővérel, két már felnőtt ikerfiú anyjával. Mellékesen meg a fiúk apjával is, Gyula bácsi segédi státusból benősült üzlettársával, aki Johann néven van forgalomban, de csak ritkán, és akit Lili néni találóan „száraz fa”-ként emleget, sőt olykor

szólít. Vagyis ha mindezekhez még a harmadik sógornőt, Gyula bácsi hozzá semmiben sem hasonlító testvéröccsének feleségét, ezt az „L” alakú régi ház udvari részében lakó, hangos nevetésekre és kendőzetlen véleménynyilvánításokra hajlamos, közönséges és nagy fenekű asszonyt is hozzászámítjuk, aki rajta rendületlen imádattal csüggő satnya férjét gátlástalanul terrorizálja, úgy ez a flaubert-i intenzitással unható-utálható környezet már-már a maga teljességében látszik kibontakozni. Legfőképpen a lepkekönnyűséggel lebegő valóság feletti „Liliségét” téve érthetővé, szemben minden földhözragadt „Ilonkasággal”. Semmiel sem kevésbé a szökési vágyat, eddigi környezetében nem is csekély úrt hagyni készen. Egyesekben emlékeket, másokban be nem teljesült álmokat kényszerítve végleg leírni. Messzeható erőterének köszönhetően, melynek vonzaskörébe az a bizonyos Nešo is beletartozik, aki különböző ürüggyekkel idézi be olykor (vagy talán gyakran?) magához. Egy ízben bizonyos levélbeli számok miatt, amelyeket vagy ő ír a bátyjának, vagy az önek, ám amelyekről kiderül, hogy nem egyebek reménykeltően megálmodott, s megtett lottószámoknál. Először vagy ismételtel nyújtva vallomástevő lehetőséget Nešo számára. Annak elmondására is, hogy ő mindenről tud, mivel ők mindenről tudnak. Arról is, hogy nem él jól a férjével, aki hozzá sokszor goromba, szóljon hát csak nyugodtan, szóljon bátran, hogyha bántani meri. Ha pedig a válasra is elszánná magát . . . ennyi és nem több, legalábbis a jéghegy vízszint feletti része, azzal, hogy ilyenféle rurálisan tiszta érzései akár még egy Nešónak is lehetnek. Ámbár hogy ezek a dicsekvésre késztető vallomások előbb hangzanak-e el még, vagy pedig az általam azon a bizonyos vasárnapon még álmomban sem sejtett szökési kísérletet követően már, arról bizony semmit sem tudok. Mivelhogy a kísérlet dugába dől, Rábénál, a határfalunál fennakadva, anya és lánya visszakerülnek. Pár nap múlva szabadlábúra is, meglehet, hogy Nešónak köszönhetően. Avagy éppenséggel az időközben iskolaigazgatóvá érő Balogh tanító közbenjárásának is, akivel Lili (néni) hosszan tartó regénye mindenképpen ez után az eset után kezdődik. Valószínűleg épp a munka nemzetközi ünnepén, május elsején a méltatlankodó varjúkárogástól hangos városszéli Kiserdőben, alkalmasint közeli kapcsolatban is a dús fű selymével. Anyámnak is bizalmasan bevallottan folytatódva a Fejős Klára nevét viselő (ekkor még vegytisztán magyar tannyelvű) általános iskola igazgatói irodájának

heverőjén, ámde az épület alagsorában lévő szolgálati lakásban pedellus is van, iskolaszolga, akit Balogh igazgató utasítása szerint „iskolatakárító”-nak kell nevezni, úgyhogy bizonyos idő elteltével akár még öcsémnek azon kifakadása is érthetővé lesz, miszerint mindenkit oda kellene küldeni, ahová tartozik: egyik osztálytársának anyját egy Milić nevű kereskedőhöz, Lili nénit viszont Balogh igazgatóhoz. Ennek ellenére egyikük sem kerül oda, ahol talán csakugyan lenni szeretne, mindkettjük kapcsolata közös fedél nélkül bizonyul – érzelmileg mindenképpen – sírig tartónak.

Ámbár kérdés, miért fontos mindez! Lévén szó vitatható hitelességű pletykatémákról, porladó néhaiak gyarlón intim dolgairól, amelyek a más jelentő utókorra éppúgy nem tartoznak, ahogyan nem tartoztak a maguk idején sem a nyilvánosságra. Elvégre a pletyka csúnya, sőt alantas dolog, ámde még ilyenként is csak friss híranyagként lehet érdekes tulajdonképpen. Hasonlatosan a politikához, aminek azonban ugyane minőségében megvan az a privilégiuma, hogy önnön fontosságától eltelten képes, a legnagyobb butaságokat és örültségeket éppen ennek jegyében követve el, történelemmé magasztosulni, sőt irodalomná nemesedni . . . de hát ez utóbbira a pletyka is képes. Amiért is némi túlzással akár oda is kilyukadhatunk, hogy épp ez a kettő, mármint a pletyka és politika együtt, szétválaszthatatlan elegyként, sőt vegyületként, jelenti az irodalmat. Tárgyként, nyersanyagként legalábbis, olyan nyira, hogy aki sem a pletykának, sem a politikának nem kedvelője, aligha lehet kedvelője az irodalomnak. Alkalmasint az életnek sem, holott az mégiscsak fontos. Közkeletű felfogás szerint az irodalomnál is fontosabb, annyiban mindenképpen, hogy az irodalom élvezetét vagy éppen művelését lehetővé tehesse. Ugyancsak sokak szerint viszont (s ilyenek mind többen lesznek), az irodalom cseppet sem fontos, mivel . . . de talán hagyjuk is ezt most. Óvatosságból, visszarettenésből, gyávaságból is akár, hiszen egy kis igyekezettel bármiről, akár magáról az életről is kideríthető, hogy ugyanígy cseppet sem fontos. Az sem, hogy irodalom-e, amit épp most csinálok. Úgyhogy tán e „fontossági kérdés” mellőzésével folytatom tovább. Azokról a régi kiserdei május elsejékről, amelyeken annak idején, legalábbis amíg a fogatunk megvolt, rendszerint mi is ott voltunk. Többnyire délelőtt kilenc és tíz közt érkezve, elég korán, hogy ha úgy vesszük, ám azért már ilyenkor is zsupszkocsiról,

három csacsiról, cvikipuszival váró lányokról éneklőkbe is beleütközve. Hármásban összekapaszkodókba, csacsírészegen dülöngélőkbe. Legtöbbször G.-ékkal (ismét csak egy németesen hangzó családnév, érdekes, hogy éppen a közelebbi ismerősök nevét vagyok képes nehezen maradéktalanul leírni), azaz Gita szüleivel együtt szekerezve ki, s telepedve le velük közös pokrócra. Elemóziás kosarakkal és demizsonokkal felszerelve, sőt egy alkalommal, öt liter bor ellenében, a Karácsonyi-féle tamburásbandát is hozzánk társítva: Lili néni szárnyaló szopránja mellett Gyula bácsi basszusa legalább annyira mély és nagy erejű, mint amennyire az övé magas, ámde apánk kellemes baritonja sem marad el sokban mögötte. Más kérdés, hogy ezek az alkonyatba nyúló május elsejei kirándulások (melyeknek a nemzetközi mukásszolidaritáshoz körülbelül annyi a közük, mint a karácsony esti Jézuskázásnak a Megváltáshoz) számomra többnyire könnyekkel küszködő hazakocsikázással érnek véget. Gita ilyenkor ugyanis alig van jelen: hosszú távolléteket megszakítva tűnik csak föl táborhelyünkön, röpké intermezzók erejéig, levetni egy pulóvert vagy felvenni, bekapni néhány falatot vagy inkább felkapni csak, visszarobogni vele pillanatokra otthagyt társágához. Miközben velünk, s velem (!) alig törődik, öcsém egy kérdésére türelmetlen választ ad, mire nyomban pofont kap az anyjától. Anélkül, hogy bármi köze is lenne ahhoz a hirtelen nőtt kamaszlányhoz, aki nap nap után vendégünk, aki, ha barátnőjét látogató anyánkkal érte üzenek, nemegyszer fél órán belül meg is jelenik, akivel közösen rajzolgatunk-festegetünk, vagy éppen együtt lapozgatunk valamilyen könyvben, régi illusztrált lapban, mondjuk a Tolnai Világlapjában. Vagy aki korban hozzá mindenképpen taknyos, ámde koravénon sok dologban érettséget mímelő nyomorék kis barátjával merül okos vagy annak hitt beszélgetésbe. Olykor meg egy régi, halmának nevezett várcserés játékot játszva vele, s többnyire le is győzve.

De hát mindezek még a fentebb ismertetett szökési kísérletet megelőző fázis tartozékai, amelyet követően Gita helyben lesz a szerb gimnázium, melleleg továbbra is eminens tanulóává. Identitásmeghatározó sorsfordulónak minősíthetően is akár, hiszen ha a szökési kísérlet sikerül, vér szerinti félmagyarból nyilván egészen magyarrá lesz, így viszont nem is annyira jugoszlávvá alakul, inkább majdnem szerbbé, sőt tán egészen azzá. Pedig sok minden szeretne lenni. Eleinte leendő

orvosnőként mozog köztünk, ám amikor agyagból szobrokat, köztük egy sikerült Voltaire-portrét kezd el mintázni, egy ideig a képzőművészi irányvétel is foglalkoztatja. Mielőtt mégis gyakorlatibb pályára állna, angol–német szakra, de csupán kétéves főiskolára – ám ezt már a szokványost messze meghaladóra méretezett Nagy Ő színre lépése határozza meg, eleve a mielőbbi révbeérés kívánalmának alárendelve. „Bizonyos dolgokban nagyon konzervatív lettem”, mondja ez idő tájt magáról. Holott korábban egy fajta pózoló frivolságtól sem mentes, alighanem ennek révén sikerül egy „munkaakción” olyan látszatba keverednie, amit csupán maga követelte orvosi vizsgálatral tisztázhat; Banja Luka–Doboj, istenem, régi szép idők, nem csupán daliások, de holmi, a dekadens Nyugaton fakadt, szibarita szexforradalom előttiek is, amikor még az ifjúsági építőtáborokban is a „partizánerkölcs” szelleme dívott . . . Ez a bizonyos „Ő” különben közepes képességű és a délszláv átlaghoz viszonyítva közepes termetű is, de kosarazó, testnevelési főiskolás, ám később néhány elfogadhatóan közepes novelláját is olvashatom, méghozzá nyomtatásban – mielőtt nyilvánvaló kisebbségi érzetből fakadó szárnypróbálgatásait feladva jutna el a „túl okos vagy te nekem” beismerő pillanatáig. Annak végén már, ami egyik oldalról sem maradéktalan tetszés mellett kezdődik. Mivel a „madaricát” eleinte az apósjelölt sem tartja házában kívánatosnak. Miközben, s még hosszú ideig, G.-éknél otthon, a hozzájuk ekkor már anyai jóváhagyással ellátogató „Ő”-nek, az érvényes szabályrendelet értelmében, azt követően kell aznapra szerelmétől búcsút vennie, hogy a műhelyéből hazatérő, s először a konyhába benyitó Gyula bácsi léptei felhangzanak, lehetőleg úgy, hogy a szembetalálkozást elkerülhesse. Elképzelhető hát, hogy az érzelmek paramétereit egyfajta Rómeó és Júlia-effektus is befolyásolja. Szerencsére az anyák toleránsabbak. Mert hát csakugyan, mit lehet tenni egy „ilyen nagy szerelem” ellen? Amelynek önkörén belül két összecsendülő egzaltáltság is erősíteni látszik egymást, szélsőséges manifesztációkban is megmutatkozva. Egyebek mellett az „Ő” katonaidéjére szólóan olyan hűségfogadalmakban is megnyilvánulna, amelyek hitszegés esetére még a sértett fél „megölési jogát” is tartalmazzák a sértővel szemben, úgy tetszik, még egy szólóban vagy baráti társaságban való mozibamenést is hűtlenségnek tekintve, illetve lehetővé téve az írásban talán mégsem lefektetett szerződés ilyen értelmezését. Mivel az

ez idő tájt többnyire otthon ülő Gita egyszer azért valamilyen filmet mégis megnéz, sőt erről a szintén fogadalom tárgyát képező naponkénti levélváltás keretében („majd meglátod, milyen jók lesznek ezek egyszer még begyűjtásra”, jegyzi meg e levelek kapcsán az ez idő tájt társaságukhoz tartozó és sok mindent nem csupán sejtő Baloghné kellő malíciával) gyanútlanul be is számol, nem igazán számolva a jogok beváltásával fenyegető válaszevével. „Pedig igaza van”, mondja mégis zokogva a történekről utóbb nekünk nevetve beszámoló anyjának, sőt a „véreDET veszem” fenyegetése egy apró, jelképes karcolás formájában még be is váltódik. Alkalmasint annak az odaadó alázatba átfordult magasfeszültségnek köszönhetően, amitől áthatottan Gita, „Ő”-jének társaságában, a magyarul hozzá intézett szavakra következetes szerbséggel felel. Annak ellenére, hogy szerinte „Ő” több mint szerb, „európai”, függetlenül attól, hogy a szerb Rankovićban látja az ekkor még vitalitása teljében levő Tito legmegfelelőbb lehetséges utódját. Bármilyen liberálisan nemzetek felettinek mutatkozzék is az utódnevek dolgában: elsőszülöttjük a megállapodás szerint nőneműként Eleonórának készül, hímneműként Arturnak, második szótagjának „fenék”, „hátsófél” stb. jelentésével némi joggal váltva ki a leendő apai nagyapa tiltakozását. Szerencséjére Eleonóra születik meg, mindössze a kikindai belügy egy munkatársát készítetve ugyanezen nagyapa szemére vetni: „A te fiad Nyugat-barát, ezért nevezte el a lányát Roosewelt-asszonyról!” Pedig ekkor nem vagyunk már éppen „Kelet-barátok”. Nem szólva arról, hogy Eleonóra nem is itt, a poros Észak-Bánátban, hanem egy kelet-szerbiai kisvárosban születik meg, lévén a család a szó igazi, tartománytalan értelmében szerbiai származék, az akkor már testnevelő tanár apa igazinak mégiscsak a Dunától délre elterülő vidéket érti. Innen is kerül a kezdetről fogva Nóraként szereplő kislány váratlanul anyai nagyanya féltő gondozásába, átmenetileg ugyan, de a magyar nyelv gyarapodó szókészletének segítségével kezdve eligazodni az őt körülvevő világ forgatagában. Logikus folyományaként a tételnek, miszerint az „ilyen nagy szerelmek” vagy tragikusan végződnek, vagy – szánalmasan csak. Ennek jegyében jelenik meg, ekkor már jó ideje újra parkbeli otthonunkban Gita is, soványan, sokat cigarettázón és korábbi önmagánál hangosabban; „Nagyot zuhantam”, kezd el felszólítás nélkül, *in medias res* mesélni. Inkább háttérmagyarázatokkal szolgálva, semmint az alaphelyzetet ismertetve,

amiről tudja, hogy tudom. Mármint hogy férje tanári és kosárlabda-edzői minőségében folytatott viszonyt egy tanítványával, s ítéltetett két év börtönre – attól tartok, ma már anakronisztikusnak tetsző szigorral. Amihez viszonyítva Gita meglehetősen bonyolult lélektani fejtegetései annak ellenére tűnnek szívósan mentégkeresőnek, hogy állítása szerint kész a válasra. Lehetőleg még a büntetés letelte előtt zárva le az ügyet, ám a fogadkozó visszakönyörgéshez vezető amnesztia eredménye végül is az a kisfiú lesz, akinek megszületésekor „Ő” korábbi európaiságát sutba vágva, ultimátumszerűen két nevet mond, mire Gita a zordonabb Srđan helyett a simogatóbb Smiljant választja. Ám ez házasságukat már éppúgy nem tartósíthatja, mint az a szép nagy ház, amely már nem az említett kelet-szerbiai kisvárosban épül fel, hanem abban a közeli nagy ipari központban, ahol a pedagógiából profi kosárlabdaedzővé kiérdemesült férj újra női csapatnál működik, felesége viszont külföldi levelezőként és tolmácként az egyik nagy itteni ipari kombinát vagongyárában. Külországokban tett gyakori üzleti utakkal tarkítottan is, olykor meg éjszakába nyúló túlórázásokkal súlyosbítottan, ellenőrizhetetlen feltételezésekre óhatatlanul okot adóan. Emiatt is várja hazatértét a feltételező szintén éjszakákba nyúlóan és a sötétség leple alatt, kezében megfelelő szűrőszerszámmal. Vagy talán mégsem megfelelővel. Szerencsére, de mindenképpen azt igazolva, hogy ilyen célra mégiscsak a hagyományos „gyilok”, a hegyes kés, a tőr az alkalmas, mivel a jókora csavarhúzó talán mégsem egészen komolynak szánt döfése úgy csúszik félre a vastag télikabát szövetén, hogy utána a házasság végképp menthetetlennek bizonyul, ám a sértett sértetlen marad. Viszonylag nem is sokkal a szolidabb és kiegyensúlyozottabb férjre való átváltást megelőzően, csak hát ez a változatlan környezet értékrendjéhez való végérvényes hasonulás folyamatán már mit sem változtat. Úgyhogy . . . na de ebből tényleg elég már.

Annál is inkább, mivel ennek a megiramodó időbeli előrefutásnak édeskevésköze van már az itt terítéken levő korszakhoz. Ahhoz a valamikori „Gita-élményhez” sem tehát, ami nem csupán megéreztetett velem valamit, de lényegében ennek a valaminek a jövőbeli kilátástalanságára is ráébresztett. Azt értetve meg, hogy hozzá hasonló rejtett bálványaim éppenséggel a továbbiakban is lehetnek, sőt a maguk módján még „használhatnak” is, netán „gazdagíthatnak” – főleg ha az egyolda-

lúság ilyenféle fantomélményeit túlságosan is agresszív vagy csupán prózai alkat lévén, nem érzem lázadásra késztetően megalázónak. Annak ellenére vagy éppen azért, mert nagyon is hamar felismertem, hogy az emberi lét egyik legfontosabb szférájából rekesztődöm ki, sőt a közfelfogás szerint a legfontosabból. Ami nélkül ugyebár... nem mintha nem lehetne akár meghalni is, csak hát ami a kivitelezhetőséget illeti, attól félek, e téren se lett volna túl sok esélyem. Önbecsapó lekicsinylésbe, felülemelkedettséget játszó megvetésbe, vagy éppen „erkölcsbe” menekülésre szintén nem, ehhez mindenképpen hívőbb és prűdebb környezetbe, illetve spiritualisztikusabb, aszketizmusnak kedvezőbb korba kellett volna születnem, sokkal inkább ködöt képző, semmint ködoszlató szellemi tápláléktól elhalmazottan. Ámde ugyanennek a létélménynek megvolt a maga általánosabb vetülete is. Annak felismerése, hogy elmagányosodásom fenyegetése legfőképpen a korombeli-ektől való eltávolodást, a róluk való leszakadást jelenti. Súlyosabb esetben a „lemaradást” mögöttük. Annak veszélyét, hogy felnőttek, sőt „öregék” közé szorulva, magától értetődőnek fogadom el világukat, osztom nézeteiket, legyen bár szó a mindennapok gyakorlatáról, szokásrendjéről, Morálról és Ízlésről, Istenről, Családról és Hazáról, Nemzetről és Emberiségről. Vagyis a hétköznapi és ünnepi, a sekélyes és fennkölt, a kisszerű és nagyszerű, a profán és szent fogalmaknak arról az örekbe kapott arzenáljáról, amellyel szemben védekezni, úgy érzem, kötelességem. Túlkompenzálás árán is akár, esetenként átesve a ló túloldalára.

Ami persze nem maradt el, hogyan is történhetett volna másképpen? Úgyhogy talán e miatt is kezdtem a körülöttem lévőknél szebbnek, jobbnak, ígéretesebbnek látni az engem körülvevő világot. Nemegetszer még a „rendszer”-ben is bizonyos „pozitívumokat” ismerve föl, olykor-olykor többet is a valóságosnál.

Többet annál, mint amennyit megérdemelne.